

Prisimenant kraštietį, mokslininką, profesorių Vladą Lašą

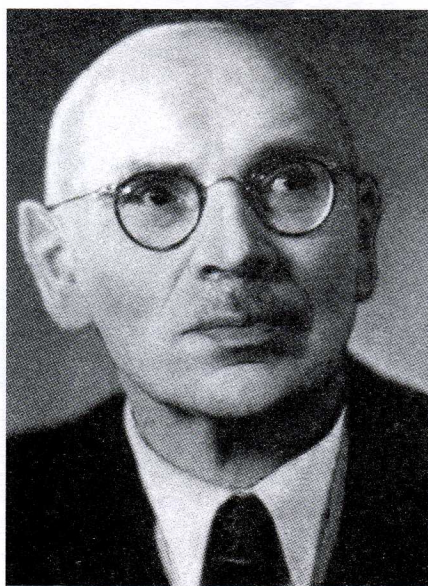
JANINA VALANČIŪTĖ

*Lietuvos medicinos bibliotekos
atstovė ryšiams su visuomene*

Vaikystė ir pirmieji žingsniai į mokslus

Vladas Lašas gimė 1892 m. Naujųjų metų dieną (pagal naująjį stilių sausio 13 d.) Paupės vienkiemio (dab. Rokiškio r.) valstiečio Laurno Lašo šeimoje. Rokiškyje lankė rusišką liaudies mokyklą. Pirmaisiais metais nė žodžio nesuprato, ką kalbėjo mokytojas. Ir vis dėlto kas laikė mažąjį mokinuką mokykloje? Atsiminimuose jis rašė: „Knygos, nors ir nesuprantamos, bet gausiai iliustruotos, sąsiuviniai, kuriuose rašydavau lazdas, kablius, raides, aspidinę lentelę, kurioje rašydavau kiek noriu ir ką noriu, nes tuojau galėdavau paspjaudęs rankove nutrinti. Tai tarytum žaislai, kurie teikdavo tam tikrą susidomėjimą. Su mokiniais pertraukų metu, o kartais ir pamokų metu draugaudavau, žaisdavau. Toks bendravimas taip pat viliojo. Jei ne šios aplinkybės, spjautum į mokyklą, kaip daugelis darydavo, ir nebelankytum arba tik nuduotum, kad lankai“. Baigiantis mokslo metams, jis tartum staiga pradėjo suprasti rusiškai.

Mokslai sekėsi neblogai, buvo perkeltas į antrą, po metų – į trečią klasę, kurią baigus 1902 m., toliau tęsti mokslų tėvas nuvežė į Peterburgą. Vladas, išlaikęs egzaminus, buvo priimtas į privačios progimnazijos prie Kotrynos bažnyčios pirmą klasę. Nelengva buvo jam dideliame mieste tarp svetimų žmonių, tačiau pamažu apsiprato,

*Profesorius Vladas Lašas.
Nuotr. iš Lietuvos medicinos
bibliotekos archyvo*

ir mokslai sekėsi gerai. Rusų kalbos jis jau buvo pramokęs dar mokydamasis pradžios mokykloje, kur visi dalykai buvo dėstomi rusų kalba. O 1905 m. kilus revoliucijai ir prasidėjus nacionaliniam išsivadavimo judėjimui, mokykloje buvo pradėta mokyti lenkų kalbos ir lenkiškų dainų. Trylikametis Vladas drauge su kitais mokiniais ėmė reikalauti, kad jiems būtų lietuvių kalbos pamokos. Šioje progimnazijoje, išaugusioje į gimnaziją, netrukus buvo įvestos lietuvių ir latvių kalbos.

Mokydamasis Peterburge, Vladas bendravo su kitais ten gyvenusiais lietuviais gimnazistais ir studentais. Susidomėjo teatru. Dažnai lankėsi Pavlovo salėje (Trockio gatvėje).

Gavo kryžiuočių grosmeisterio vaidmenį K. Glinskio režisuotame M. Šikšnio veikale „Pilėnų kunigaikštis“. Atostogų metu grįžęs į Rokiškį, padėdavo organizuoti lietuviškus vakarus. Su studentais Apolinaru ir Antanu Vienožinskiais, dailininku Justinu Vienožinskiu (jis kūrė dekoracijas) ir kitais kiekvieną vasarą 1907–1914 m. surengdavo po vieną ar du lietuviškus vakarus. Trupės vaidinimai buvo populiarius ir laukiami žiūrovų. Vladas Lašas ne tik vaidino. Turėdamas neblogą balsą, jis dainavo malūnininko, o Justinas Vienožinskis – kaminkrėčio partiją Miko Petrausko operetėje „Kaminkrėtys ir malūnininkas“.

Kelias į mediciną

Baigęs gimnaziją, Vladas pasirinko biologijos specialybę ir 1910 m. pradėjo studijas Peterburgo universitete. Jis domėjosi ne tik savo specialybės dalykais, bet dar lankė teisės, matematikos ir kitas paskaitas. Taip pat vis sukosi mintis tapti gydytoju. Tačiau Peterburge tuomet studijuoti mediciną buvo galima tik Karo akademijoje, į kurią buvo sunku patekti. Tame pačiame name gyvenantis generolas buvo pažadėjęs Vladui duoti rekomendaciją, tačiau staiga mirė. Vladas atkakliai siekė tapti gydytoju ir 1911 m. įstojo į Dorpatą (dab. Tartu) universiteto Medicinos fakultetą. Iš karto įsitraukė į Lietuvių studentų draugijos veiklą,

buvo išrinktas jos ekonomu. Vėliau buvo knyginiu, pirmininku, visų studijų metu Dorpate buvo valdybos nariu. V. Lašas taip pat priklausė medikų draugijai ir rusų studentų organizacijai, kurioje netrūko įvairių tautų socialistinių pažiūrų studentų, gaudavo nelegalios literatūros. Jis buvo įsitraukęs į dar vienos nelegalios organizacijos, Pavergtųjų tautų tarybos, veiklą. Su M. Marma atsotavo lietuvių studentams. V. Lašas buvo tvirtai apsisprendęs studijuoti mediciną. „Mūsų gyvenimas per trumpas, kad galima būtų blaškytis nuo vienos specialybės prie kitos. Specialybių keitimas dažniausiai daro žmogų diletantu, paviršutinišku“, – rašė atsiminimuose.

Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, 1915 m. pavasarį be valstybinių egzaminų mobilizuotas į Sveaborgo salą prie Helsinkio, kur dirbo jaunesniuoju minų dalinio gydytoju. Ieškodamas daugiau darbo, įsidarbino Sveaborgo tvirtovės ir Suomijos senato ligoninėse. Po metų buvo perkeltas į frontą. Jis dirbo Chirurgijos skyriaus vedėju Fiodoro Liubos „žinioje“. Per trumpą laiką įgijo gerą vardą kaip narkozės davėjas. Nors Liuba turėjo operuoti pats, tačiau tai daryti vertė jaunąjį gydytoją Lašą ir jam asistavo. Globojamas patyrusio chirurgo Lašas „labai sparčiais žingsniais progresavo operacinėje technikoje“. Chirurgija jam patiko ir jis svajojo tapti chirurgu.

1917 m. vyriausybei leidus mobilizuotiems vyresnių kursų studentams baigti mokslus, V. Lašas grįžo į Dorpatą universitetą ir, kitų metų kovo mėn. išlaikęs valstybinius egzaminus, gavo gydytojo diplomą.

Gydytojo praktika, administracinė ir mokslinė veikla

Grįžęs į Lietuvą, V. Lašas įsikūrė Rokiškyje ir vertėsi privačia praktika. 1918 m. rudenį paskirtas Rokiš-

Medicinos fakulteto profesoriai. Vladas Lašas – pirmoje eilėje pirmas iš dešinės.

Nuotr. iš Lietuvos medicinos bibliotekos archyvo

kio ligoninės direktoriumi. 1919 m. balandį susirgo dėmėtąja šiltine, bet pasveikęs vėl dirbo ligoninėje, taip pat ėjo apskrities ligoninės gydytojo pareigas, kovojo su dėmėtosios šiltinės ir kitomis epidemijomis. 1920 m. jis buvo paskirtas į Kauno karo ligoninės Terapijos skyrių. Tais pačiais metais išrinktas į Steigiamąjį seimą, kuriame dirbo ekonomikos, biudžeto ir finansų, darbo, socialinės apsaugos ir sveikatos komisijose. Vėliau buvo Pirmojo seimo narys.

1920 m. Kaune pradėjo veikti Aukštieji kursai. V. Lašas išvyko tobulintis į Berlyną. Ten dirbo žymaus mitybos fiziologijos specialisto M. Rubnerio vadovaujamoje laboratorijoje. Grįžęs į Lietuvą, 1921–1922 m. skaitė fiziologijos paskaitas Aukštųjų kursų studentams. Nuo 1922 m. iki mirties buvo Fiziologijos katedros vedėjas. 1922 m. vasario 16 d. Kaune įsteigus universitetą, V. Lašas tapo Medicinos fakulteto tarybos nariu, buvo šio fakulteto sekretorius. 1924–1940 m. ir 1944–1946 m. – Medicinos fakulteto dekanas. Jam vadovaujant, 1933 m. pastatyti Medicinos fakulteto rūmai A. Mickevičiaus gatvėje.

Be pedagoginės ir administracinės veiklos, jis dirbo ir mokslinį darbą. Dar tobulindamasis profesoriaus M. Rubnerio laboratorijoje, jis

susipažino su gyventojų mitybos tyrimų metodika. Aukštųjų kursų studentams buvo parengęs nurodymus gyventojų mitybai tirti. Jo dėmesį taip pat patraukė tuo metu dar visai nauja problema – alergija. 1924 m. buvo išvykęs į Lozaną (Šveicarija) studijuoti anafilaksijos tyrimo metodų pas prof. M. Artiusą. Grįžęs panaudojo įgytą patirtį ir toliau tęsė tyrimus. 1926 m. išleido monografiją „Anafilaksija“, kurią pirmasis Lietuvoje apgynė kaip disertaciją medicinos mokslų daktaro laipsniui įgyti. V. Lašo ir profesoriaus A. Ado iniciatyva 1963 m. Vilniuje buvo organizuotas pirmasis respublikoje ir vienas iš pirmųjų šalyje alergologinis kabinetas. Profesorius su savo mokiniais ir kolegomis atliko svarbius eksperimentus alergologijos srityje, spaudoje paskelbė daug mokslo darbų.

Profesorius V. Lašas laikomas mitybos mokslo kūrėju. Jis tyrinėjo, kiek gyventojai suvartoja maisto medžiagų, maisto produktų cheminę sudėtį, energetinę vertę, mitybos specifiką ir jos trūkumus. Ištyręs ir įvertinęs atskirų Lietuvos gyventojų grupių mitybą, profesorius lygino su kitų šalių gyventojų atitinkamų grupių mityba, siejo su pragyvenimo lygiu, žmonių išsilavinimu ir žinių stoka apie racionalią mitybą. Propagavo racionalią mitybą, pabrėžė vitaminų

svarbą. Kartu su bendraautoriumi A. Gabrėnu knygelės „Vitaminai“ (1939 m.) pratarinėje rašė: „Jei gyvybė nėra įmanoma be mitimo, o racionalus mitimas nėra įmanomas be vitaminų, tai vitaminų svarba mūsų gyvybei yra neabejotina“.

Profesorius V. Lašas visą gyvenimą studijavo žmogaus fiziologiją. Jis sekė fiziologijos mokslo aktualijas ir naujoves, pritaikė praktikoje, analizavo. Į tiriamuosius darbus įtraukdavo ir kitus katedros bendradarbius bei studentus. „Fiziologija tai yra gyvo organizmo fizika ir chemija“, – teigė profesorius Lašas. Jo paskaitos buvo labai įdomios. Jis pasakojo, o ne diktavo. Profesorius įpindavo pavyzdžių iš eksperimentų, gyvenimo patyrimo ir kitų autorių mokslinių darbų. Fiziologijos kursas buvo skaitomas išraiškingai, suprantamai, įdomiai ir įtaigiai. Dažnai paskaitų metu buvo atliekami bandymai. Buvę studentai prisiminė: „Viskas, ką gavome fiziologijos paskaitose, ko mokė profesorius, kalbėdamas apie mokslines problemas, eksperimentus ir gyvenimą, šiandien atgyja mūsų, gydytojų praktikų, veikloje“. Ir vis dėlto fiziologija buvęs sunkiausiai peržengiamas slenkstis būsimojo gydytojo pažinimo kelyje. Medikai studentai sakydavo: „Jei išlaikė pas prof. Vladą Lašą egzaminą, gali būti tikras, kad mediciną baigė“. Katedros darbuotojams jis buvo ne tiek mokytojas, bendradarbis, vadovas, kiek vyresnysis draugas, nuoširdus pagalbininkas.

V. Lašas vienas pirmųjų Lietuvoje rašė apie autoalergines ligas. Mitybos ir anafilaksijos reiškiniais V. Lašas domėjosi visą gyvenimą. Profesorius teigė, kad mitybos ir anafilaksijos problemos yra bendros, nes anafilaksija irgi susijusi su baltymais, patenkančiais į organizmą per virškinimo traktą.

Per ilgus mokslo tiriamojo darbo metus profesorius parengė daug

mokslo darbuotojų, kurie dirbo ne tik Kauno medicinos institute, bet ir Lietuvos veterinarijos bei žemės ūkio akademijose, Gyvulininkystės mokslinio tyrimo institute Baisogaloje, Kauno kūno kultūros institute, Eksperimentinės ir klinikinės medicinos institute ir kt. V. Lašas vadovavo įvairių specialybių mokslininkų (medikų, farmacininkų, veterinarijos gydytojų, agronomų, gamtininkų ir kt.) kandidatiniams ir daktarinėms disertacijoms. Prof. P. Vasinauskas prisiminė, kaip profesorius jiems aiškino, kad, renkantis ir sprendžiant naują mokslinę temą, svarbiausia yra susikurti hipotezę, nes be jos negalima pradėti dirbti. Hipotezė turi patraukti ir užvaldyti.

Mokslininko V. Lašo patarimai bei dalykiniai nurodymai buvo svarbūs žemės ūkio darbuotojams. Rūpindamasis žmonių sveikata ir racionalia mityba, maisto vitamininumu, jis daug dėmesio skyrė žemės ūkio bei gyvulininkystės produktų kokybei ir gamybai.

Mokslų akademijoje ir kituose darbo baruose

1946–1961 m. Vladas Lašas – LTSR mokslų akademijos akademikas sekretorius, tikrasis šios Akademijos narys. Nuo 1948 m. – narys korespondentas. Pokario metais jam suteiktas LTSR nusipelnusio mokslo veikėjo vardas. Nuo 1955 m. iki gyvenimo pabaigos jis buvo Mokslų akademijos darbų vyriausiojo redaktoriaus pavaduotojas ir šio žurnalo Biologijos serijos redaktorius. Turėjo ir kitų pareigų – LTSR fiziologų draugijos įkūrėjas ir pirmininkas, Sąjunginės I. Pavlovo fiziologų draugijos prezidiumo narys, LTSR biochemikų draugijos įkūrėjas ir pirmininkas, Sąjunginės biochemikų draugijos tarybos narys. Taip pat jis buvo Didžiosios medicinos enciklopedijos redakcinės kolegijos narys,

redagavo Mažosios lietuviškosios tarybinės enciklopedijos Biologijos skyrių, priklausė žurnalų „Sveikatos apsauga“, „Mokslas ir gyvenimas“, „Fiziologičeskij žurnal SSSR“ bei kitoms redakcinėms kolegijoms. Profesorius V. Lašas buvo ir kitų aukštųjų mokyklų mokslinių tarybų narys.

Iki mirties (1966 m. sausio 2 d.) Vladas Lašas vadovavo Kauno medicinos instituto Normalinės fiziologijos katedrai, skaitė fiziologijos paskaitas studentams, egzaminavo, dalyvavo posėdžiuose, rengė fiziologijos vadovėlį.

Publicistika, vadovėliai, mokslo darbai

Dar studijų metais išspausdino pirmąjį straipsnelį apie šundaktarius „Lietuvos ūkininke“ (1911 m.). Tais pačiais metais „Lietuvos žiniose“ su bendraautoriumi publikavo Lietuvių Dorpatų studentų draugijos penkių metų apyskaitą. Domėjosi estų tautos istorija (publikacijos „Lietuvos žiniose“ 1914 m.). Nuo 1920 m. apie sanitarijos būklę, vėliau ir kitais klausimais rašė į medicinos mokslinį žurnalą „Medicina“. Apie populiariąją mediciną rašė į „Jaunimo“ ir „Kultūros“ žurnalus. 1924–1925 m. „Jaunimo“ žurnale išspausdinti straipsniai apie gyvybę, mirtį, medžiagų ir energijos apykaitą, maistą ir darbą. 1929–1931 m. „Kultūros“ žurnale rašė apie vitaminus, endokrinines liaukas, mitybos reikalavimus. 1940 m. „Lietuvos aide“ išspausdintas straipsnis „Dėl sumanymo medicinos fakultetą perkelti į Vilnių“, kuriame profesorius įrodinėjo, kad Kaune fakultetui geresnė materialinė bazė negu Vilniuje. Pokario metais ir vėliau daug straipsnių apie medicinos mokslo reikalus bei aktualius visuomeninio gyvenimo klausimus V. Lašas publikavo „Sveikatos apsaugoje“, „Moksle ir gyvenime“ ir kituose periodiniuose leidiniuose.

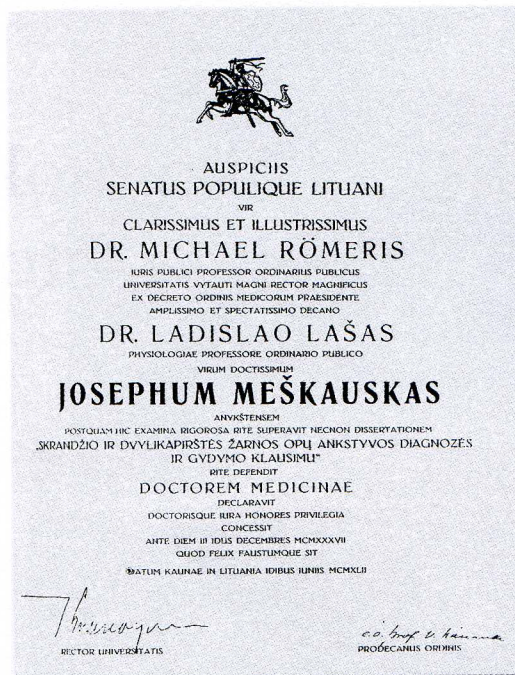
Daugiausia V. Lašo darbų yra apie alergologiją ir mitybą, kurias jis nagrinėjo visą gyvenimą. Tai straipsniai Lietuvos ir užsienio žurnaluose, mokslo darbų rinkiniuose, konferencijų tezėse, monografijos ir mokslo populiarinimo knygelės. Medicinos daktaro disertacija (1926 m.) skirta anafilaksijai (sunki sisteminė alerginė reakcija).

V. Lašas vienas iš pirmųjų pradėjo rašyti vadovėlius. Dar 1923 m. fiziologinės chemijos pratybų vadovėlis, vėliau – fiziologijos praktikos darbai ir fiziologijos pratybos. Kartu su žmona patologe anatome Janina Lašiene išleido populiarų vadovėlį vidurinėms mokykloms „Trumpa žmogaus anatomija, fiziologija ir higiena“ (net keturios laidos: 1930, 1938, 1940 ir 1944 m.). Aukštosioms ir vidurinėms mokykloms parašė 16 vadovėlių bei mokymo priemonių.

Jis buvo vienas iš tų mokslininkų, kurie neužsisklendžia savo specialybės pasaulyje. Straipsnyje apie Petrą Avižonį („Mokslas ir gyvenimas“, 1959, Nr. 1) jis rašė: „Žmogus, dirbdamas visą amžių siauroje specialybėje, lyg bijodamas visai susiaurėti, dažnai pamilsta dar kurią nors kitą specialybę, amatą ar mokslo šaką, kuriai ir skiria visą savo laisvalaikį. Pažįstu keletą filologų, kurie yra tapę aistringais bitininkais, žinau du humanitarinių mokslų atstovus, kurie yra buvę puikūs pomologai. Pažinojau žymų teisininką, kuris aistringai mėgo fiziką“.

Ivairiapusiai interesai

Profesorius V. Lašas buvo plačių interesų žmogus. Domėjosi kelionėmis, knygomis, teatru, koncertais, parodomis, dažnai lankė operos, baleto ir dramos spektaklius, muziejus, galerijas. Buvo tikras meno žinovas. Studentams pasakojo (žinoma, ne per paskaitas) atskiras scenas, mokėjo ne vieną ariją.

Daktaro Juozo Meškausko diplomas, 1937 m. Tuomet Vladas Lašas buvo Medicinos fakulteto dekanas

Dažnai bendraudavo su dailininkais. Justiną Vienožinskį pažino dar nuo tų laikų, kai, būdamas gimnazistu, Rokiškyje rengdavo lietuviškus vakarus. Vėliau dailininkas nutapė jo portretą. Pas profesorių lankydavosi dailininkai, piešė jo šaržus. Kartais V. Lašas jiems pozuodavo. Labai vertino meną ir pripažino, kad žmogui jo reikia. Profesorius daug skaitė, jį traukė F. Dostojevskio, Dž. Londono kūryba.

Pasak studento, o vėliau kolegos B. Abraičio, profesorius Lašas „labai mokėjo tvarkyti ir taupyti laiką.“ „Profesorius niekada neskubėjo, su visais pasikalbėdavo, bet viską spėdavo pamažu, nuosekliai, laiku ir be jokio triukšmo padaryti, visur dalyvauti, viską organizuoti, niekada nesinervinti ir kitiems nervų negadinti“ – taip profesorių Lašą apibūdino buvęs studentas, vėliau bendradarbis B. Padegimas. V. Lašas, bendraudamas su žmonėmis, laikėsi nuostatos „svarbiausia – nedaryk to, kas tau pačiam yra negerai“. Sugebėjo gerai pažinti žmones. Kolegos prisiminė, kad jis įžvalgiai parinkdavo darbus, dažnai atskleisdamas jiems patiems dar nežinomas savybes.

Profesorius žavėjosi jaunimo veržlumu, džiaugėsi kosmoso laimėjimais, bet pastebėjo: „Gaila, kad technikos vystymasis pralenkė visuomenės vystymąsi, todėl tokia galinga ir reikalinga atominė energija gali būti panaudota ir blogam“.

V. Lašas aplankė nemažai miestų ir šalių, buvo puikus kelionių vadovas, beveik apie kiekvieną vietovę turėjo ką papasakoti, ir jo patirti įspūdžiai virsdavo ištisais pasakojimais.

Žmona Janina Lašienė teigė, jog „mokslo šventovė ir šeima – tai du poliai, kurie jam sudarė pasaulį“. Ji prisiminė, kad prieš vestuves išgirdusi, jog jo gyvenimo tikslas yra mokslas, pasiteiravo, o ką reiškianti ji, išgirdo: „Tu? Tai šviesiausias draugas, kuris nuskaidrins man kelią į tą tikslą“. Vladui Lašui šeimos pagrindą sudarė abipusė ir lygiateisė draugystė. Turėdamas palankias sąlygas jis galėjo siekti užsibrėžto tikslo ir, vadovaudamasis savo moto „didinkime gėrio sumą žemėje“, dirbdamas tiek vadovaujamąjį, tiek mokslinį darbą medicinos srityje, nuveikė labai daug.

